

מתווה להתמודדות עם אוכלוסיית המסתננים ושוהים שלא כדין בזמן משבר הקורונה:

רקע:

התפרצות נגיף הקורונה וצעדי המניעה של ממשלת ישראל הביאו להטלת מגבלות כבדות על פתיחת עסקים בתחומים בהם מועסקים מסתננים ושוהים שלא כדין רבים. אובדן ההכנסה והמשבר הכלכלי הצפוי מצמצמים משמעותית את התמריץ הכלכלי להמשך השהייה בישראל. בנוסף, סכומי כסף שחסכו ואף מענק יציאה יכולים להפוך לחזרה לחיק המשפחה לאופציה מאוד אטרקטיבית בעת הזו, לעומת חיים בתנאים קשים וללא רשת בטחון בישראל.

מנגד, צמצום נתיבי התעופה, כמו גם הגבלות על מעברי גבול, עלולים למנוע מחלק מאוכלוסייה זו שתראה לשוב לארצה מרצון, את האפשרות המעשית לעשות זאת. על כן, מדינת ישראל עלולה למצוא את עצמה עם אוכלוסייה גדולה של למעלה מ-150,000 חסרי מעמד, ללא הכנסה וללא אפשרות יציאה. חמור מכך, לאוכלוסייה זו אין חסכוניות משמעותיים מכיוון שחלק ניכר מהשכר נשלח למשפחות במדינות המוצא והיא איננה זכאית לרשת ביטחון סוציאלי שקיימת עבור אזרחים. מצב זה עלול לייצר משבר הומניטארי ואף להגיע לכדי פגיעה בסדר הציבורי. ללא מענה הולם, נטל הטיפול באוכלוסייה זו ייפול על כתפי המדינה, בזמן משבר כלכלי חסר תקדים. במאמר מוסגר נוסף כי בניגוד למצב הקיים עד היום של תעסוקה כמעט מלאה, במקרה של מיתון מתמשך, אוכלוסייה זו תתפוס משרות של עובדים ישראלים.

מעבר לאינטרס הישראלי הקיים בשגרה לאכוף את מדיניות ההגירה, כעת מדובר גם באינטרס כלכלי מובהק. אינטרס זה מצדיק השקעה של משאבי זמן וכסף, על אף העומס הקיים על רשויות המדינה, כיוון שהאלטרנטיבה יקרה באופן משמעותי.

המלצות לפעולה:

בתקופה זו המדינה הקפיאה חלק ניכר ממאמצי האכיפה והרחקה בכפייה של שוהים שלא כדין מטעמים מובנים. למרות זאת, על משרדי הפנים, בריאות, ביטחון וחופץ לפעול על מנת להבטיח את אפשרות היציאה מרצון של כל החפצים בכך על ידי:

- הפעלה שוטפת של מערך היציאה מרצון ברשות האוכלוסין והגדרתו כעבודה חיונית.
- פרסום מידע בשלל שפות ואמצעי מדיה בדבר אפשרויות היציאה מרצון.
- עבודה מול נציגויות מדינות המוצא על מנת להבטיח חזרה בטוחה של אזרחיהן. לחלק גדול ממדינות אלו יש מערכות בריאות חלשות והן עלולות לחשוש מקליטה של אזרחים שבים. דוגמא לכך רק מהימים האחרונים היא אריתריאה, שביטלה את כל קווי התעופה האזרחיים לאחר שהתגלו 4 מקרי הדבקה בקרב אזרחים חוזרים או אנשי פזורה שהגיעו

לביקור.¹ לכן, יש להקים מרכזי שהייה בבידוד מרצון ואו להקים מערך בדיקות קורונה על מנת לוודא כי השבים אינם נושאים את הנגיף.

- במידת הצורך, שכירת טיסות צ'רטר כדי לאפשר חזרה במקרים של סגירת קווי תעופה.
- **מענק יציאה**: פערי השכר בין ישראל למדינות המוצא הופכים גם מענק יציאה צנוע לצינור חמצן שיאפשר קיום בכבוד בשעת משבר ואף תמריץ עבור מדינות המוצא עצמן שצריכות מטבע זר בתקופה זו. **יש לשקול מתן מענק עזיבה לשהים שלא כדין שיש להם משפחות בישראל.**

מסתננים:

מדינת ישראל אמנם נוקטת במדיניות "אי הרחקה" של מסתננים מאריתריאה וסודן, אך ידוע לנו כי למעלה משמונת אלפים מסתננים כבר חזרו ישירות למדינות מוצאם לאורך השנים.² ההתפתחויות הדיפלומטיות החיוביות ביחסיה של ממשלת ישראל עם סודן אף מגבירות את היתכנות החזרה של מסתננים ממדינה זו. בנוסף, נשים עם ילדים, תומכי משטר וכל מי שישלם מס בשגרירות אריתריאה בישראל יכולים לשוב לארצם ללא חשש.³

מעסיקי מסתננים מחויבים על פי חוק להפקיד 20 אחוז משכרם בתוספת של שווה ערך ל-16 אחוז משכרם על חשבון המעסיקים, בחשבון בנק שמנוהל על ידי בנק מזרחי, עד ליציאתם מישראל.⁴ החוק, שקודם על ידי המרכז למדיניות הגירה ישראלית, הוכח כיעיל בעידוד יציאתם של מסתננים מישראל וכיום הוא משמש ככלי המרכזי וכמעט בלעדי להתמודדות עם תופעת המסתננים, לאחר שמתקן חולות נסגר.⁵

במקרה של אריתריאה, למעלה משליש מהתל"ג של מדינה זו מגיע מכספי המהגרים ברחבי העולם ולפי מחקר אחד, כספים אלו אף עולים לכדי 46 אחוז מהתל"ג.⁶ השילוב של מיתון עולמי, יחד עם אבדן ההכנסה של אזרחיה ברחבי העולם ששולחים כסף למשפחותיהם, הופך את כספי הפיקדון למקור כספי אטרקטיבי ואף נחוץ בעת הזו. לפי נתוני רשות האוכלוסין, בקרן הצטבר סכום העולה על - 300 מיליון ₪, רובו מגיע ממסתננים אריתראים. עבור אריתריאה, מדובר בסכום עתק שיכול להביא לשיתוף פעולה עם החזרה של אזרחיה, לפחות אלו שאינם מתנגדי משטר. מתנגדים אלו מונים כמה אלפים בלבד, לפי הערכות של ארגוני האופוזיציה עצמם.

¹ <https://twitter.com/hawelti/status/1242874657772011520>

² https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/foreign_workers_stats/he/foreigners_in_Israel_data_2017.pdf

³ https://coi.easo.europa.eu/administration/easo/PLib/2019_EASO_COI_Eritrea_National_service_exit_and_return.pdf

⁴ https://fs.knesset.gov.il/19/law/19_lsr_306608.pdf

⁵ <https://www.israelhayom.co.il/article/672455>

⁶ http://www.fsdafrica.org/wp-content/uploads/2017/06/Scaling-up-Remittances-15.06.2017_Final.pdf

לאור המשבר, ארגוני סיוע למסתננים ואיגוד המסעדות קופצים על ההזדמנות בדרישה לשחרר את כספי המסתננים. זהו חלק מהמאבק המתמשך שלהם נגד חוק הפיקדון, שכולל עתירה תלויה ועומדת בבג"ץ לביטולו. יש לציין כי על אף האמור לעיל בדבר הפוטנציאל החמור של המשבר, נכון לעת הזו זעקות השבר מוגזמות, כיוון שההגבלות על המשק קיימות זמן קצר בלבד. בנוסף, לו ממשלת ישראל הייתה מקבלת את עמדתם, לא ניתן היה לדון בשימוש הנאות בכספי הפיקדון, כיוון שאלו כלל לא היו קיימים. מכאן שהמשבר ממחיש עוד יותר את נחיצותו של חסכון כפוי עבור אוכלוסייה זו, לשלל מטרות.

חמור מכך, שחרור כספי הפיקדון כעת יביא לנסיגה חמורה ואולי אף בלתי הפיכה למאמצים המתמשכים של ממשלות ישראל להביא ליציאתה של אוכלוסייה זו. במקום לנצל את היתרון שבמצב החדש, שהופך את פדיית כספי הפיקדון וחזרה למדינות המוצא לאטרקטיבי, שחרור גורף של הפיקדון יאפשר את המשך שהייתם בישראל. בנוסף, הדבר יביא לשימוש מהיר ולא מושכל של הכסף ואף שליחה של חלקים גדולים ממנו למשפחות במדינת המוצא. מצב כזה, **רק יחמיר את הבעיה העומדת לפתחנו, כאשר תוך זמן קצר אוכלוסייה זו תיפול שוב כנטל על כתפי המדינה.**

יתירה מכך, מכיוון שהחוק נאכף באופן חלקי בלבד, רק חלק ממעסיקי המסתננים הפקידו עבור עובדיהם את הפיקדון וחלק קטן עוד יותר הפקיד באופן שוטף. מכאן שגם אם ישוחררו הכספים במלואם, מצבם של רבים מהמסתננים לא ישתנה באופן משמעותי ואין בכך כדי להביא לפתרון מלא לבעיה, גם לולא הבעיות שצוינו לעיל. מכאן ששחרור הפיקדון יביא הקלה חלקית וקצרת טווח בלבד ולאחר מכן החמרה משמעותית, תוך פגיעה חמורה ביותר במדיניות ההגירה של ישראל.

המלצות:

- בדומה לשאר מדינות המוצא של שוהים שלא כדון, יש חשיבות מיוחדת בהקמת מערך בדיקות לנגיף הקורונה ושכירת מטוסי צ'רטר במקרה הצורך.

שחרור כספי הפיקדון:

- אין לשחרר את כספי הפיקדון עבור מסתננים שאין להם בקשת מקלט פתוחה.

עבור מי שהגיש בקשת מקלט וממתין לתשובה:

- מכיוון שהמשבר נמצא רק בתחילתו והשפעותיו הכלכליות טרם קיבלו ביטוי מעשי, אין למהר ויש להמתין עד לסיומם של חודשיים מיום מתן הוראות משרד הבריאות בדבר סגירת העסקים. גם ישראלים נאלצים להמתין תקופה עד לקבלת כספי חל"ת ותקופה זו תאפשר לראות אם תהיה חזרה מסוימת לשגרה, את היקף הצורך בשחרור הפיקדון ואם קיימת יציאה מישראל.
- יש לאפשר למסתננים בעלי משפחות שיציגו מכתב פיטורין מאת המעסיק לפדות את כספי הפיקדון על בסיס חודשי בלבד ובסכום שאיננו עולה על קצבת הבטחת הכנסה חודשית, על מנת למנוע שימוש מהיר ולא מבוקר בכספים ונפילה כעול על כתפי המדינה. עבור

מסתננים רווקים, יש להמתין חודש נוסף על לשחרור הפיקדון בגובה קצבת הכנסה חודשית.

- **אופציה א:** את הכסף יש לשחרר כמקדמה זמנית בלבד. במידה והמסתננים לא יצאו מישראל עד למועד חזרתם לעבודה, מעסיקיהם יחויבו להפקיד מתוך שכרם בכל חודש 5-10 אחוז מהסכום שפדו, בנוסף להפקדה החודשית הרגילה. צעד זה חשוב על מנת לצמצם את הפגיעה ארוכת הטווח ביעילות חוק הפיקדון וחשוב מכך, לצמצם את התמריץ לפדות את הכספים ללא צורך ממשי, בהינתן חסכוניות אחרים או אפשרות יציאה מישראל. ניתן לקבוע בתקנות כי הסכום ישוחרר ממרכיב המסתנן בפיקדון (20 אחוז), כאשר במקרה והמסתנן ישוב לעבוד ולא ידווח למעסיקו על הסכום שפדה, ייקנס ממרכיב המעסיק (16 אחוז) על חודש עיכוב, בנוסף לסכום ההחזר עצמו.
- **אופציה ב:** הקמת מערך הלוואות בריבית נמוכה דרך בנק מזרחי, כאשר הפקדות המסתננים מהוות בטוחה להחזר ההלוואה.
- מרבית המסתננים הם רווקים צעירים שאינם נמצאים בקבוצת סיכון. משבר הקורונה יצר מחסור בידיים עובדות בתחומים רבים, החל מחקלאות ובנייה וכלה בפינוי אשפה ותשתיות. יש להקים מערך שיפנה מסתננים לעבודה בתחומים אלו.
- יש לפעול לסייע לאוכלוסייה פגיעה במיוחד שיש לה בקשת מקלט פתוחה ואין לה פיקדון, בעזרת חלוקת תלושים לקניית מוצרי מזון ובסיס.

המלצות נוספות:

- יש להקים מערך הסברה בשפות המקור העיקריות בדבר חשיבות השמירה על הוראות משרד הבריאות, על מנת לצמצם את היקף התחלואה בקרב אוכלוסיית השוהים שלא כדון.
- יש להיערך בכוחות מתוגברים על מנת לשמור על הסדר בשכונות דרום תל אביב, לאור המצב החדש שנוצר.
- יש להכין מרכזי שהייה בבידוד ייעודיים עבור אוכלוסייה זו, שלרוב חיה בתנאי מגורים צפופים יחסית.
- יש להשקיע משאבים מיוחדים בעובדים זרים העוסקים בסיעוד עם אוכלוסיות מבוגרות ואוכלוסיות בסיכון, בדגש על סיעוד ביתי. יש להסביר על דרכי השמירה על הוראות משרד הבריאות. כמו כן, יש להשקיע מחשבה על האופנים בהם ניתן להבטיח "הרחקה חברתית" מקסימלית של אוכלוסייה זו, כגון פיצוי עבור וויתור על ימי חופש בזמן ההגבלות, ומניעת התכנסויות שיכולות להביא את הנגיף ישירות לאוכלוסייה בסיכון.

נכתב על ידי:

עו"ד יונתן יעקובוביץ', מנהל המרכז למדיניות הגירה ישראלית.